

UDC 82.091

doi: <https://doi.org/10.15330/clid.2.1.84-97>

## МОДИФІКАЦІЇ ЗАХІДНИХ МАТРИЦЬ У ЗРІЛІЙ МЕШАП-ПРОЗІ УКРАЇНИ

### MODIFICATIONS OF WESTERN MATRICES IN MATURE MASHUP-PROSE OF UKRAINE

Андрій Гурдуз

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8474-3773>

**Abstract.** The phenomenon of mashup-prose became one of the most controversial in the literary process of the first quarter of the XXI century and developed on the wave of fantasy expansion in the world artistic space. The aesthetic challenge and ambiguity of the message of this prose turned out to be stronger than the factor of its popularity, accordingly, the fantasy subgenre did not fall into the focus of comprehensive research either in canonical Anglo-American forms or in later versions of national implementations. In the 2020s, we are observing a decline in the popularity of this subgenre at the global level, however, in national systems, the mashup retains its position at the level of an artistic technique, which is motivated by the ideological closeness of the mashup to the corpus of modern fantasy as a whole. Against the global backdrop, the nature and dynamics of the development of mature Ukrainian mashup are of particular interest due to the uniqueness of its rethinking of original subgenre formulas in combination with a critical vision of history and a pronounced folk humorous element, with the later proposal of a new hybrid variety.

Our article first identifies, against the background of subgenre dynamics, the specifics of the mature form of mashup expression in Ukrainian literature using the example of the story by O. Dekan (and I. Nechui-Levytskyi) *Kaydash Family vs Zombies*. The key points here are the identification of the originality of O. Dekan's elaboration of the model of "transformation of a classical work" and the departure from this matrix in the subgenre context, as well as the reflection in this artistic work of the fantasy paradigm updated at the beginning of the XXI century. The specificity of the construction of the proposed investigation determines the priority of the comparative research method in it, and in its genetic-contact and typological planes.

O. Dekan's creative reinterpretation of the classic mashup-model is indicative and testifies to the uniqueness of the implementation of the Western artistic matrix in the Ukrainian mature subgenre of 2020s. The interaction in the story *Kaydash Family vs Zombies* of sequentially arranged plot-image blocks, where the matrix is sustained and where the classic plot of I. Nechui-Levytskyi is left behind, can be considered as a hybridization of the mature mashup-form in the transition from mashup as a subgenre technology to mashup technique. O. Dekan's mashup strategy is organic to the world experience of the subgenre and, despite the shortcomings of the text, testifies to the writer's original attempt to depart from the canonized scheme. *Kaydash Family vs Zombies* reflects the main parameters of the fantasy paradigm renewed at the beginning of the XXI century. Further comparative study of the evolution of national variants of mashup-prose is promising, as it will allow for a deeper understanding of both the logic of national receptions of the subgenre and its transformation as a whole, including inertial phenomena (in particular serial ones).

**Key words:** mashup-prose, subgenre, formula, hybrid, reception, innovation.

## ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Феномен мешап-прози став одним з найсуперечливіших у літературному процесі першої чверті ХХІ ст. і розвивався на хвилі фентезійної експансії у світовому художньому просторі. Естетичний виклик і неоднозначність меседжу цієї прози виявилися сильнішими за фактор її популярності, відповідно у фокус комплексних досліджень фентезійний субжанр не потрапляв ні в канонічних англо-американських формах (С. Ґрема-Сміта, Б. Вінтерса, А. Е. Мурета), ні в пізніших версіях національних реалізацій (С. Хоккенсміта, Я. Бакалець, Я. Яріша, О. Деканя, С. Тараторіної й ін.). Бурхливий розквіт мешапу в 2000–2010-х роках розділив критиків і читачів на два табори: тих, хто бачив у мешапі перспективну постмодерну (а згодом – метамодерністичну) гру, і тих, хто розчарувався в такій спробі оновлення літературного процесу. Емоційні рецензії й аспекти статті, викликані значним комерційним успіхом першого покоління субжанру (Dunn, 2014; Snellings, 2022) частіше позбавлені системного аналізу; навіть одиничні фундаментальні наукові праці з проблем розвитку сучасного фентезійного роману (як А. Аністратенко (2020)) поки не включають цю прозу. Водночас дослідження національних варіантів мешапу актуальне і потребує комплексного аналізу відповідних національних традицій та їх діалогу зі світовим художнім досвідом. Ситуація ускладнюється низькою теоретичною опрацьованістю власне фентезійного метажанру, в рамках якого явища мешапу взаємодіють і накладаються на різновиди альтернативної історії, криптоісторії тощо.

У 2020-х рр. на світовому рівні спостерігаємо спад популярності субжанру, зокрема в результаті втомленості аудиторії від інтенсивного насичення культурного простору такими текстами та їх екранізаціями. Однак у силу інерції процесів рецепції, етнічної специфіки, різниці динамік національного розвитку літератур мешап у національних системах зберігає позиції (помірковано) популярного явища, особливо в країнах Східної Європи. У глобальному розгляді його вплив зберігається на рівні художнього прийому, що мотивовано ідейною близькістю мешапу корпусу сучасного фентезі в цілому.

На світовому тлі особливий інтерес становлять характер і динаміка розвитку українського мешапу через неординарність переосмислення в ньому первісних субжанрових формул у сполученні з критичним баченням історії та вираженим народним сміховим началом, з пізнішою пропозицією нового гібридного різновиду. Водночас вітчизняна мешап-проза (Я. Бакалець, Я. Яріша, О. Деканя, С. Тараторіної й ін.) демонструє ідейну органічність зарубіжному досвіду, що спонукає до її комплексного вивчення як метатексту в зіставленні з романістикою США, а також рядом інших національних концепцій мешапу.

Яскравим представником зрілого вітчизняного мешапу є Олексій Декань, відповідна спроба якого “Кайдашева сім’я vs зомбі” (2021) перебуває в генетичному зв’язку із взірцями С. Ґрема-Сміта і Б. Вінтерса, а також містить

нові ідейно-тематичні акценти порівняно з текстами Я. Бакалець, Я. Яріша, Н. Ліщинської й С. Тараторіної у зв'язку з хронологічно більш пізньою появою. Будучи унікальною у своєму роді в українській літературі, повість О. Деканя заслуговує на комплексне компаративне вивчення й об'єктивну оцінку як продукт зрілого мешапу типу "трансформування класичного твору", хоча увага їй поки не приділялася.

## **ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ**

Після перших комплексних спроб аналізу українського варіанта мешапу А. Гурдузом у 2013–2023 рр. (синтезованих згодом (Гурдуз, 2023, сс. 395–422)), дослідження проблем розвитку вітчизняної рецепції мешап-поетики було підхоплено Т. Хом'як, О. Іващенко (2014), О. Ніколовою, Я. Кравченко (2020) та деякими іншими. Зосередженість останніх статей виключно на конкретних текстах чи їх складниках без урахування фентезійного тла і його радикальних змін на початку ХХІ ст. значно звужує і часом проблематизує висновкові положення цих праць, які є не завжди коректними (Хом'як та ін., 2014). Навіть у ранніх проявах вітчизняний мешап позначений помітним варіативним відходом від заявлених Дж. Рекулаком формул трансформування класичного твору і мешап-опрацювання біографії історичної постаті (Snellings, 2022), однак такі важливі аспекти національного варіанта субжанру залишаються поза увагою дослідників.

Коментуючи питання системи образів і типу конфлікту в мешап-прозі, О. Почапська-Красуцька, Т. Хом'як, О. Ніколова і Я. Кравченко ігнорують проблеми еволюції субжанру та його принципів, хоча про це попереджав його ідейний натхненник Дж. Рекулак (Snellings 2022). Обґрунтовані нами зниження популярності мешапу в середині 2010-х рр. та локальні експерименти з ним як із субжанром і прийомом (Гурдуз, 2023, с. 402) знаходять яскраве підтвердження в "Не людях, людях, нелюдах" (2018) Н. Ліщинської, "Лазарусі" (2018) С. Тараторіної тощо. У недослідженому мешапі переосмисленого вихідного типу "Кайдашева сім'я vs зомбі", якому присвячена дещо суперечлива репліка Р. Онищенка ("Сюжет цієї повісті – це геть не про Кайдашів, хоча з твору-оригіналу автор узяв дуже багато" (Декань, 2023, с. 140)), О. Декань якісно трансформує субжанрову матрицю, практично виходячи за її межі, що заслуговує на увагу як перспективне дослідження еволюційних процесів у вітчизняній і світовій літературі ХХІ ст. у колі актуальних питань вивчення фентезі.

## **МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Метою нашої розвідки є вперше визначити на тлі субжанрової динаміки специфіку зрілої форми вираження мешапу в українській літературі на прикладі

повісті О. Деканя (та І. Нечуя-Левицького) “Кайдашева сім’я vs зомбі”. Ключовими при цьому є а) виявлення своєрідності опрацювання О. Деканем моделі “трансформування класичного твору” і відходу від цієї матриці в субжанровому контексті, а також б) відображення в цьому творі оновленої на початку ХХІ ст. фентезійної парадигми.

Специфіка побудови пропонованої розвідки зумовлює пріоритет у ній компаративного методу дослідження, причому в його генетико-контактній і типологічній площинах – на рівні простеження вітчизняного становлення ініційованої в західному письменстві мешап-прози, а також у безпосередньому зіставленні західних матриць мешапу та їх сформованих українських відповідників та субжанрових відхилень, класичних творів та їхніх мешап-версій. Обраний митцями ХХІ ст. для “апгрейду” класичний художній матеріал, своєю чергою, диктує опрацювання творів крізь призму культурно-історичного методу, а системне тлумачення субжанрового продукту – в оптиці психоаналітичного, герменевтичного і міфопоетичного методів.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Один із небагатьох прикладів українського мешапу у площині трансформації національно значимого тексту, “Кайдашева сім’я vs зомбі” О. Деканя “за мотивами” відомої повісті І. Нечуя-Левицького (1878) відповідає класичним принципам цього субжанру. Вітчизняний твір засвідчує засвоєння митцем західноєвропейського й північноамериканського досвіду мешапу та водночас – відповідного культурного простору (англомовний переклад повісті виданий 2024 р. у США). Водночас теза О. Деканя про світове зростання популярності мешапу як “жанру” в 2020 рр. (Декань, 2023, с. 5) неспроможна, хоча в українській літературі художньо вартісний зразок субжанру має шанс на успіх, що доведено романом “Із сьомого дна” Я. Бакалець і Я. Яріша.

Підкреслене в передмові до “Кайдашевої сім’ї vs зомбі” збереження елементів класичної повісті (Декань, 2023, с. 6) суголосне положенням про ідеї мешап-прози Дж. Рекулака (Dunn, 2014); такий підхід дозволяє вповні оцінити привнесену О. Деканем власну частку і характер фентезійного аранжування твору І. Нечуя-Левицького, визначального для мешап-модифікації.

Фактор ірраціональної загрози для світу, частиною якого є Кайдашева сім’я (ожилі мерці, як і в раніших “Гордості та упередженні і зомбі” Дж. Остін і С. Грема-Сміта, “Лазарусі” С. Тараторіної), на порядок ускладнює сюжет, протистояння містичному злу водночас згруповує персонажів, посилюючи перипетійне напруження. Характеризуючи свою версію класичного твору, О. Декань резонно вказує, що “...перед загрозою зовнішнього ворога майже не залишається часу на дрібні сімейні чвари” (Декань, 2023, с. 6). Проте зіставити ступінь непорозумінь усередині сім’ї Кайдашів оновленого і класичного творів фактично неможливо, оскільки в тексті О. Деканя родинні суперечки персонажів

швидше коментовані як факт і переважно опущені; образно кажучи, фактор протистояння всередині родини переноситься назовні і, зумовлений фентезійними обставинами, вже позиціонований як загальнолюдське лихо.

Таке (не характерне для мешапу означеного типу) вилучення значних обсягів тексту-інваріанта, замість їх жанрової адаптації до параметрів нового твору, призводить часом до порушення логіки сюжетних переходів у мешап-версії, негативно відчутне для обізнаного з обома текстами читача й умовно поділяє “Кайдашеву сім’ю vs зомбі” на дві частини: з витриманою структурою тексту І. Нечуя-Левицького і без неї (друга частина при цьому позбавлена сюжетної автономії й потребує тісного перегуку з повістю-оригіналом). Зазначений мотив протистояння зовнішньому глобальному злу притаманний мешапу як субжанровий маркер і робить інтригу дещо передбачуваною, що, однак, не заважає сучасному співавтору у випадку роботи з класичним текстом проявити свій письменницький талант.

Як в “Авраамі Лінкольні: мисливці на вампірів” С. Грема-Сміта війна американців із нечистою обертається війною за свободу нації, так і в “Кайдашевії сім’ї vs зомбі” протистояння нечисті в ХІХ ст. осмислюється в патріотичному сенсі. Оскільки структурно ця українська повість співвідносна з “Гордістю та упередженням і зомбі”, то її, услід за Т. Данном (Dunn 2014), можемо кваліфікувати як “справжній постпостмодерний текст” з новою ідейною векторністю.

Варто підкреслити, що в переосмисленні “Кайдашевої сім’ї” О. Декань намагається поєднати національне чуття й зарубіжний досвід субжанру (в першу чергу, С. Грема-Сміта і Б. Вінтерса), формуючи власний твір як результат міжкультурного діалогу. Щоправда, домогтися органічності ‘свого’ й ‘іншого’ в тексті 2021 р. уповні не вдається, й екзотичний елемент виділяється тут подібно до того, як залишається “чужинкою” (Декань 2023, 17) деканівська Кайдашиха-африканка серед мешканців села Семигори. У Вінтерсовому трансформованні “Чуття і чутливості” Дж. Остін екзотичний фактор вплетений до тканини тексту системно й наскрізно на різних художніх рівнях, зокрема лексичному (Гурдуз, 2023, с. 417), тимчасом як у мешапі вітчизняного автора подібна системність не настільки послідовна.

Трансформовані епізоди інваріантного твору складають першу умовну частину мешапу про Кайдашів і містять вдалі з погляду субжанру рішення, оригінальні й суголосні відповідному зарубіжному художньому досвіду, коли О. Деканю вдається надати нечуївським сценам нове смислове навантаження. Так, Омелько Кайдаш не просто “...сидів в повітці на ослоні й майстрував” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 153), але “...сидів у повітці на ослоні й майстрував якесь нове чудернацьке знаряддя, яке лише здалеку було схоже на вила” (Декань, 2023, с. 12). Випереджає тривожність фентезійної лінії також видозмінений пейзаж, де фокус захоплення красою й гармонією живої природи І. Нечуя-Левицького зміщується на деканівську бойову мортальність:

- “Треблі обсажені столітніми вербами. В глибокому яру ніби в’ється оксамитовий зелений пояс, на котрому блищать ніби вправлені в зелену оправу прикраси з срібла. Два рядки білих хат попід горами біліють, неначе два рядки перлів на зеленому поясі. Коли хат зеленіють густі старі садки” (“Кайдашева сім’я” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 153));

- “Треблі, колись обсажені столітніми вербами, тепер, куди не кинь оком, там і тут рясніють заточеними та вкритими старим мохом стовбурами дерев. Немов покинуті древніми богами списи, вони наїжачилися, готові в будь-який час прийняти бій та тримати оборону. [...] У глибокому яру ніби в’ється оксамитовий зелений пояс, на котрому блищать наче вправлені в зелену оправу прикраси зі срібла. Декілька покинутих човнів мертвими тушами повільно гойдаються на воді...” (“Кайдашева сім’я vs зомбі” (Декань, 2023, сс. 9–10)).

Одним з осередків таємничого зла в мешап-варіації закономірно стає протиставлений полю ліс як ‘інша’ територія порівняно з обжитим “своїм” простором села; ліс набуває статусу табуованого місця, повертаючи людей від себе з власною печаткою – іншості. Популярний у фентезі кінця ХХ – першій чверті ХХІ ст. концепт Іншого тут синонімічний ‘ворожому потойбічному’. Порівняймо:

- “Над долинами стоїть сизий легкий туман. Ті долини здалека ніби дишуть тобі в лице холодком, лісовою вогкістю, манять до себе в тінь густого старого лісу” (“Кайдашева сім’я” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 153));

- “Над долинами стоїть сизий легкий туман. Вони ніби здалеку дихають тобі в лице холодком та вогкістю, манять до себе, в тінь густого старого лісу. Ось тільки ходити до нього поодиноці було суворо заборонено. А ті дурні, що наважувалися... поверталися, але іншими” (“Кайдашева сім’я vs зомбі” (Декань, 2023, с. 12)).

Природне для української культурної традиції посилення жіночого начала в сучасному фентезі вітчутне і в “Кайдашевій сім’ї vs зомбі”. Якщо нечуївський Лаврін ліричної натури хотів би вибрати дівчину “...гарну, як квіточка, червону, як калина в лузі, а тиху, як тихе літо...” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 156), то його мешапівська версія мріє про дружину вже іншої вдачі: “...гарну, як квіточка... І щоб швидка була, як олень, і щоб вміла зі зброєю поратися, не боялася ні виду крові, ані нечисті повсталої...” (Декань, 2023, с. 22). Пізніше Мелашка рятує Лавріна (Декань, 2023, с. 88), а Карпа чарує, зокрема, вміння Мотрі стріляти з арбалета: “Оце так дівка, оце стріляє, самому Лавріну дасть фору” (Декань, 2023, с. 50).

Бажані чесноти потенційних наречених у діалозі деканівських Лавріна і Карпа з актуалізацією характеристик жінки-воїтельки, здатної захистити себе і своїх рідних, є аналогічними тим рисам, які додаються до еталонних рис світської жінки в “Гордості та упередженні” Дж. Остін у мешап-трансформації С. Грема-Сміта:

“Жінка, яка заслуговує так називатись (освіченою. – А. Г.), повинна досконало розумітись на музиці, співі, малюванні, танцях і сучасних мовах; і крім цього, у неї має бути дещо особливе в зовнішності й ході, інтонації, мовленні...” (“Гордість та упередження” (Austen, 1991, сс. 35–36));

“[ж]інка повинна досконало розумітись на музиці, співі, малюванні, танцях і сучасних мовах; вона має добре володіти бойовими мистецтвами майстрів Кіото та сучасними європейськими тактиками і зброєю. І крім цього, у неї повинно бути щось особливе в зовнішності й ході, інтонації, мовленні...” (“Гордість та упередження і зомбі” (Austen та ін., 2009, с. 34)).

Непростий характер Марусі-“Фунаньї” (Декань, 2023, с. 24) Кайдашихи мотивований тут, окрім іншого, виключністю її походження як представниці старшого покоління. Ця темношкіра спадкоємниця західноафриканської родини привносить у життя Кайдашів особливості своєї національної культури, що проявляється, зокрема, в елементах одягу (тюрбан (Декань, 2023, с. 39)) і зовнішності взагалі (“маска із черепа оленя” (Декань, 2023, с. 16), татуювання на обличчі (Декань, 2023, с. 18)), в мовленні (володіє трьома мовами (Декань, 2023, с. 20) і звертається до синів французькою), у способі життя (практикує знахарство та магію вуду) тощо. Порівняна у вінтерсівській манері то з “чорною пантерою” (Декань, 2023, с. 23), то зі “скаженим слоном” (Декань, 2023, с. 126), “Фунанья” Кайдашиха, на відміну від художнього прототипу, морально розбещеного за період служіння в панів, поважає сільську громаду і не прийнята вповні нею, а у спогади про своє минуле поринає в хвилини ностальгії.

Текстуальний аналіз “Кайдашевої сім’ї vs зомбі” і раніших “Почуттів і розуму та гадів морських” Дж. Остін і Б. Вінтерса дозволяє нам виявити близькість постатей Марусі-“Фунаньї” і Кукафахори – наложниці сера Джона Мідлтона, острівної принцеси в минулому, а значить, – із високою долею вірогідності припустити рецепцію О. Деканем відповідного матеріалу колег (привертає увагу факт користування мачете сером Мідлтоном із “Почуттів і розуму та гадів морських” (Austen та ін., 2009, с. 32) і Лавріном (Декань, 2023, с. 98)). При цьому, якщо Кукафахору викрадають із рідного племені і примушують стати частиною західноєвропейської родини, де жінка адаптується не вповні, то Маруся Кайдашиха свого часу врятована і виходить заміж за Омелька за взаємним коханням.

Вибір О. Деканя створити мешап на основі “Кайдашевої сім’ї” є вдалим з погляду популярного нині, зокрема у фентезі, постколоніального дискурсу, чим текст “Кайдашевої сім’ї vs зомбі” суголосний не тільки жанрово синонімічним “Почуттям і розуму та гадам морським”, але і взірцю іншого субжанру – “Джонатану Стренджу і містеру Норреллу” С. Кларк із вираженим переживанням постколоніального синдрому на прикладі слуги Стивена Блека. Пам’ять Омелька Кайдаша про історичне для України кріпацтво “доповнена” в О. Деканя екзотизованими спогадами Марусі-“Фунаньї”, уроджениці одної з

“британських колоній” (Декань, 2023, с. 23): “Але коли піросла, то зі здивуванням дізналася, що вона, як і вся її родина, належить поважному генералу з Лондона” (Декань, 2023, с. 24). Проти такої реальності виступає Карпо (“...всі люди рівні” (Декань, 2023, с. 63)), і саме в зазначеному контексті резонансна вкладена О. Деканем у уста переважно мовчазного Омелька в повісті І. Нечуя-Левицького максима: “Імперії квітнуть і занепадають... А Семигори як стояли, так і стоятимуть” (Декань, 2023, с. 33). Класичному Омельку подібна репліка належати не могла в силу конституції образу і цензури, а в О. Деканя старий Кайдаш зазнає значної зміни в бік героїзації, зокрема завдяки протистоянню з нечистю (“Колись цей сивий дід був вправним парубком, справжнім воїном... одного імені якого побоювалися всі тутешні й дальні села...” (Декань, 2023, с. 23)).

Порівняно з художнім прототипом, Деканів Омелько вивищений інтелектуально й духовно; саме йому належать слова про Батьківщину часу боротьби з нечистю, які відсилають до історії України: “Потім навіть у Києві нашу тактику перейняли, і вистояла Україна в цій нелегкій битві, бо народ у нас згуртований... Свою державу треба будувати, а не за колишнім узурпатором скиглити” (Декань, 2023, с. 33). Така риторика, зокрема з визнанням життєвих помилок персонажа, неочікувана для Омелька в нечуївській повісті, створюваної в умовах посиленої цензури. Водночас тільки старий Кайдаш у тексті О. Деканя здатний резюмувати особистий і народний історичний досвід як людина поважного віку. Новим у творі 2021 р. є, з-поміж іншого, містичне обвинувачення Омелька Кайдаша у вбивстві царя, слуги котрого нібито перетворилися на своєрідних неживих і немертвих (Декань, 2023, с. 59).

Коли І. Нечуй-Левицький більшу увагу приділяє образам синів Кайдашенків та їхніх дружин, то у фокусі О. Деканя перебуває, в першу чергу, старше покоління родини, зображення якого кардинально змінене порівняно з класичним. Язичницьке вірування Кайдашихи контрастує з християнською атмосферою Семигір, і таке зміщення змістових акцентів у мешапі уможливорює нівелювання примітивності релігійних побоювань нечуївського Омелька. Загалом зауважимо, що виразна в І. Нечуя-Левицького критика церкви у повісті О. Деканя послаблена, хоча сатиричні опуси на адресу забобонних селян Семигір прототвору підтримані й часом драматизовані. Приклад останнього прочитуємо у спробі Марусі Кайдашихи врятувати чоловіка: “...Маруся тарабанила у дерев’яний бубон, різала ножом своє тіло та билася на підлозі в конвульсіях, немов її схопила падуча. Але і темне вуду не допомагало. Вона навіть почала кликати на допомогу богів, в яких вірив її чоловік, Пречисту Богородицю та й усіх святих, яких зуміла згадати, – усе марно” (Декань, 2023, с. 43). Сполучення тут закликів до християнських і язичницьких духовних сил – закономірний для фентезі першої чверті ХХІ ст. прояв, уже драматизований варіант якого виявляємо в “Місяцівні” Дари Корній, де під час рятівного ритуалу мольфар закликає: “Творцю світла і Творцю темряви, поможи мені примовити, усе зле

заклясти-замовити. Усіх святих закликаю, Матір Божу про поміч благаю. Усіх духів гір закликаю...” (Корній, 2019, с. 334).

Підключені в мешап-повісті також національні акценти: ірраціональна нечисть у ХІХ ст., за О. Деканем, лютує первісно в землях російського царизму; Кайдашиху-африканку в Семигорах так і не визнають за свою, хоча звертаються за її знахарською допомогою, а її сини-мулати також відчують певний бар’єр у спілкуванні з оточенням (Мотря відповідає Карпу: “З чорнявим постояла б, а тобі, цигану – зась” (Декань, 2023, с. 47); Лавріна запитують: “Чи то ти, такий темний весь, із чорного лісу виринув, чи із пекла?” (Декань, 2023, с. 92)). До речі, прояви негативних національних стереотипів простежуємо у випадку з представниками окремих національностей в альтернативному Києві в “Лазарусі” С. Тараторіної.

Атрибутивне для фентезі 2000–2025 рр. підкреслення концепту межі в різних модифікаціях простежуємо і в “Кайдашевій сім’ї vs зомбі”, наприклад, Карпо розповідає майбутній дружині про себе: “Материні пращури були із прадавніх африканських воїнів та відунів, ну а батька мого нікому представляти не треба... А я – то син двох могутніх народів, суміш вибухова у крові моїй...” (Декань, 2023, с. 47). Відповідно у віддаленій метафоричній перспективі образи Карпа і Лавріна тут співвідносні з постатями Натана Берна з “Напівжиття” С. Грін, Дейва з “Вітрової гори” А. Багряної, Любави з роману “...Коли сонце було стозрячим. Амулет волхва” О. Радущинської й ін. Символічно, що в мешапі О. Деканя згадано також “французьких вомпурів та дводушників, чи англійських вовкулак, які найзліші на світі” (Декань, 2023, с. 62). Більш того, названі тут і “тридушники” (Декань, 2023, с. 65).

Прочитання в системі зарубіжних аналогів здатне певно вплинути на сприймання “Кайдашевої сім’ї vs зомбі”. Так, захист Карпом Мотрі від перетворених на чудовиськ свиней (Декань, 2023, сс. 48–49) виглядає природно в сільському колориті Семигір, хоча – дещо стилістично знижено в порівнянні з протистоянням персонажів більш ‘суттєвим’ ворогам у “Гордості та упередженні і зомбі” Дж. Остін і С. Грема-Сміта, “Почуттях і розумі та гадах морських” Дж. Остін і Б. Вінтерса, “Авраамі Лінкольні: мисливці на вампірів” С. Грема-Сміта тощо. Неочікуваним є те, що в О. Деканя лексема на позначення ірраціональної істоти (зомбі) винесена в назву твору, але в тексті не вживається жодного разу і позначена синонімічними описами: “ходячий мрець” (Декань, 2023, с. 53), “живий мрець” (Декань, 2023, с. 118). Метафорика оживих мерців тут семантично непослідовна і містить внутрішні парадокси, адже в різних розділах трактована відмінно. Якщо названі мерці в тексті здатні перетворювати на собі подібних укушених ними людей і навіть тварин, то проблемним є тлумачення в повісті таких ірраціональних істот як залишків царської системи ХІХ ст. (тим більше на такого мерця перетворюється після смерті Омелько Кайдаш, антицарську риторичку реплік якого ми наводили), а

також специфічних стосунків живих мерців і мешканців села Біївці (звіролюдей): останніх деканівські потвори не люблять і переважно не чіпають.

Нечуївського гумору в мешапівській версії повісті стає менше, оскільки окремі епізоди твору набувають забарвлення хоррору, хоча почуття народного гумору в О. Деканя беззаперечно: дивлячись на тіло вбитої монструозної свині, Карпо шкодує: “Це сало вже безповоротно зіпсоване” (Декань, 2023, с. 50).

Звернемо увагу на вміщену в тексті О. Деканя тезу, суголосну сучасному корпусу мешапу: Маруся Кайдашиха міркує про безжальність всесвіту (Декань, 2023, с. 23), й аналогічну тезу пригадуємо в Елізабет Беннет із “Гордості та упередження і зомбі” Дж. Остін і С. Грема-Сміта: “...Бог не має милості” (Austen та ін., 2009, с. 58).

Паралельно зауважимо певні сюжетні лакуни “Кайдашевої сім’ї vs зомбі”, виниклі, вірогідно, у зв’язку з не до кінця продуманою художньою концепцією твору, і, як наслідок, – із перевантаженістю фентезійної метафорики. Парадокси, що зачіпають логіку християнського мислення, також зустрічаємо в мешапі І. Нечуя-Левицького. Так, у церкві Лаврін готується вінчатися з Мелашкою – сюжетною представницею звіролюдей (Декань, 2023, с. 96) (хоча популярність мотиву особистісних стосунків людей і нелюдей у фентезі нині зростає). Розуміючи, що сцена дивних видінь нечуївського Омелька в суботній церкві (Нечуй-Левицький, 1986, с. 244) “підштовхує” О. Деканя на розвинення цього епізоду до рівня хоррору, а також те, що в текстах С. Грема-Сміта, Б. Вінтерса, С. Тараторіної й інших сучасних фентезійників християнський елемент частіше потрапляє у слабку позицію, невинуватим, однак, вважаємо вплетення у тканину “Кайдашевої сім’ї vs зомбі” натуралістичної сцени жахливого вбивства священика немертвим (Декань, 2023, с. 98), як і факт безчинства мерців у церкві.

У деканівській сцені “лікування” старого Кайдаша бабою Палажкою також убачаємо логічну нестиковку. Якщо в І. Нечуя-Левицького запрошена Палажка позиціонована як “знахарка” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 247), то в мешапі вона “була відомою сільською відьмачкою” (Декань, 2023, с. 115), і хоча її замовляння тут уже позбавлене курйозних повторень лексеми ‘хрест’, які є в І. Нечуя-Левицького (“Хрест на мені, хрест на спині, уся в хрестах, як овечка в реп’яхах” (Нечуй-Левицький, 1986, с. 248)), але містить такі слова: “Іду я, раба Божя Палажка, до раба Божого Омелька все лихо одганяти з його жил...” (Декань, 2023, с. 115). Отже, змалювання в зазначеному контексті постаті “відьмачки”, котра лікує зі звертанням до християнського канону, викликає дисонанс. Лексична заміна “знахарки” на “відьмачку” у сучасного автора, вірогідно, пов’язана з прагненням підкреслити в повісті містичний елемент.

О. Декань використовує прийом перегруповання деталей тексту оригінальної повісті в новому творі, причому з варіативною героїзацією та різним мистецьким успіхом. Наприклад, епізод “Кайдашевої сім’ї”, де старший син б’є батька, у мешап-версії трансформований у сюжетно вимушене вбивство Карпом Омелька після того, як старий, утопившись у калюжі, перетворюється на

ожилого мерця. Драматизм сцени посилений окресленням любові сина до батька, котрий тепер зомбі і ворог людства: “Я люблю тебе, – мабуть, вперше за часів дитинства Карпо сказав ці слова батькові” (Декань, 2023, с. 119). Саме Омелько, а не його дружина, в “Кайдашевій сім’ї vs зомбі” втрачає око, і сумна подія трапляється не в родинній сварці, а під час захисту хати й самого Кайдаша від нечисті: стріла Лаврінового арбалета пробиває череп мерця разом з оком Омелька. У такий спосіб, нечуївський гротеск у зазначеній сцені також нівельований.

У мешап-версії “Кайдашевої сім’ї” привнесене співавтором ХХІ ст. ігрове начало домінує і водночас закономірно для субжанру актуалізує патріотичний пафос. Смислові недоліки й набутки мешап-версії помітні за умови обізнаності читача з оригінальною повістю, що для сприймання мешап-продукції не є принциповим (Genette, 1997, с. 397).

## ВИСНОВКИ

Креативне переосмислення О. Деканем моделі класичного мешапу показове і свідчить про неординарність реалізації західної художньої матриці в українському зрілому субжанрі 2020 рр. Взаємодія в повісті “Кайдашева сім’я vs зомбі” послідовно розташованих сюжетно-образних блоків, де матриця витримана і де класичний сюжет І. Нечуя-Левицького залишений позаду, може розглядатися як гібридизація зрілої мешап-форми в раніше передбаченому нами переході від мешапу як субжанрової техніки до мешапу-прийому. Більш за те, інтенція розмивання первісної мешап-схеми помітна вже в першому українському зразку субжанру “Із сьомого дна” Я. Бакалець і Я. Яріша, і цей роман згідно з рядом параметрів також залишається у вітчизняній літературі унікальним.

Стратегія мешап-опрацювання О. Деканем повісті І. Нечуя-Левицького є органічною світовому досвіду субжанру і, попри недоліки тексту, засвідчує оригінальну спробу письменника відійти від канонізованої схеми. “Кайдашева сім’я vs зомбі” відображає основні параметри оновленої на початку ХХІ ст. фентезійної парадигми, що говорить про органічність розвитку українського субжанру світовим тенденціям. Подальше компаративне вивчення еволюції національних варіантів мешап-прози є перспективним, оскільки дозволить глибше зрозуміти і логіку національних рецепцій субжанру, і його трансформацію в цілому, включаючи інерційні явища (зокрема серіальні). У випадку з творчістю О. Деканя останній момент показовий, коли враховувати щойно видану письменником «Кайдашеву сім’ю проти упирів» (2025). Некомпаративний розгляд цього художнього матеріалу, як бачимо, є неспроможним.

Безвідносно до типу мешап вимагає від автора підвищеної відповідальності, уважності й чутливості до покладеного в основу твору художнього / фактичного

матеріалу, до культурної традиції й сучасного її осмислення національним суспільством. Частіше в цьому субжанрі письменник стає не тільки “співавтором” класичного тексту, але й автором осучасненої, метафорично доповненої художньої реальності, котру читач, навіть у разі негативної реакції, сприймає особливо гостро. Тому новітні різнорівневі моделювання мешапу та ідейно близьких йому субжанрових явищ потребують уважного вивчення в їхній динаміці та міжкультурній взаємодії.

## СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Аністратенко, А. (2020). *Альтернативна історія як метажанр української та зарубіжної прози: компаративна генологія і поетика*. БДМУ.
- Гурдуз, А. (2023). *Український фентезійний роман 2000–2020 рр. у слов'янському, англійському й американському контекстах: особливості національного міфотворчого коду*. Іліон.
- Декань, О. (2023). *Кайдашева сім'я vs зомбі: мешап-повість за мотивами твору І. Нечуй-Левицького*. ТуТ.
- Корній, Д. (2019). *Місяцівна*. Віват.
- Нечуй-Левицький, І. (1986). *Твори*: в 2 т. Наукова думка. Т. 2: Повісті та оповідання.
- Хом'як, Т., Іващенко, О. (2014). Художнє моделювання образу Сірка в романі “Із сьомого дна” Я. Бакалець та Я. Яроша. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*, 2, 247–256.
- Austen, J. (1991). *Pride and Prejudice* / introd. by P. Conrad. D. Campbell.
- Austen, J., & Grahame-Smith, S. (2009). *Pride and Prejudice and Zombies*. Scholastic.
- Austen, J., & Winters, B. (2009). *Sense and Sensibility and Sea Monsters*. Quirk Books.
- Dunn, T. (2014). *Pride & Prejudice & Zombies: Part 1*. Quirk Books. Mar. 11. <https://www.quirkbooks.com/pride-prejudice-zombies-part-1-of-3/>
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree* / transl. by C. Newman, C. Doubinsky. University of Nebraska Press.
- Nikolova, O., & Kravchenko, Ya. (2020). Distinctive characteristics of the Ukrainian mashup prose vs. American and European tradition. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Гельветика, 2, 189–194.
- Snellings, A. (2022). Up Close: Jason Rekulak. *Big Thrill*. May 2. <https://www.thebigthrill.org/2022/05/up-close-jason-rekulak/>

## REFERENCES

- Anistratenko, A. (2020). *Alternatyvna istoriia yak metazhanr ukrainskoi ta zarubizhnoi prozy: komparatyvna henolohiia i poetyka*. [Alternative history as a Metagenre of Ukrainian and Foreign Prose: Comparative Geneology and Poetics]. BDMU [in Ukrainian].
- Gurduz, A. (2023) *Ukrainskyi fenteziinyi roman 2000–2020 rr. u slovianskomu, anhliiskomu y amerykanskomu kontekstakh: osoblyvosti natsionalnoho mifotvorchoho kodu*. [Ukrainian fantasy novel of the 2000–2020 in Slavic, English, and American contexts: peculiarities of the national myth-making code]. Ilion [in Ukrainian].
- Dekan, O. (2023). *Kaidasheva simia vs zombi: meshap-povist za motyvamy tvoriv I. Nechui-Levytskoho*. [Kaydash Family vs Zombies: a mashup story based on the work by I. Nechuy-Levytskyi]. TuT [in Ukrainian].
- Kornii, D. (2019). *Misiatsivna*. [Moon Maiden]. Vivat [in Ukrainian].

- Nechui-Levytskyi, I. S. (1986). *Tvory*. [Works]: in 2 vol. Naukova dumka. Vol. 2: Povisti ta opovidannia [Tales and stories] [in Ukrainian].
- Khomiak, T. V., Ivashchenko, O. A. (2014). Khudozhnie modeliuvannia obrazu Sirka v romani "Iz somoho dna" Ya. Bakalets ta Ya. Yarosha. [Artistic modeling of Sirko's image in the novel "From the Seventh Bottom" by Ya. Bakalets and Ya. Yarosh]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. [Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences]. Zaporiz. National University, 2. 247–256 [in Ukrainian].
- Austen, J. (1991). *Pride and Prejudice* / introd. by P. Conrad. D. Campbell.
- Austen, J., & Grahame-Smith, S. (2009). *Pride and Prejudice and Zombies*. Scholastic.
- Austen, J., & Winters, B. (2009). *Sense and Sensibility and Sea Monsters*. Quirk Books.
- Dunn, T. (2014). *Pride & Prejudice & Zombies: Part 1*. Quirk Books. Mar. 11. <https://www.quirkbooks.com/pride-prejudice-zombies-part-1-of-3/>
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree* / transl. by C. Newman, C. Doubinsky. University of Nebraska Press.
- Nikolova, O., & Kravchenko, Ya. (2020). Distinctive characteristics of the Ukrainian mashup prose vs. American and European tradition. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. [Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences]. Helvetica, 2, 189–194.
- Snellings, A. (2022). Up Close: Jason Rekulak. *Big Thrill*. May 2. <https://www.thebigthrill.org/2022/05/up-close-jason-rekulak/>

**Andrii Gurdutz**, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Literature and Methodology of Teaching of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8474-3773>  
[gurdai@ukr.net](mailto:gurdai@ukr.net)

**Гурдуз, А.** (2025). Модифікації західних матриць у зрілій мешап-прозі України. *Дитяча література: інтердисциплінарний дискурс*, 2 (1), 84 – 97.

Феномен мешап-прози став одним з найсуперечливіших у літературному процесі першої чверті ХХІ ст. і розвивався на хвилі фентезійної експансії у світовому художньому просторі. Естетичний виклик і неоднозначність меседжу цієї прози виявилися сильнішими за фактор її популярності, відповідно у фокус комплексних досліджень фентезійний субжанр не потрапляв ні в канонічних англо-американських формах, ні в пізніших версіях національних реалізацій. У 2020-х рр. на світовому рівні спостерігаємо спад популярності субжанру, однак у національних системах мешап зберігає позиції на рівні художнього прийому, що мотивовано ідейною близькістю мешапу корпусу сучасного фентезі в цілому. На світовому тлі особливий інтерес становлять характер і динаміка розвитку українського мешапу через неординарність переосмислення в ньому первісних субжанрових формул у сполученні з критичним баченням історії та вираженим народним сміховим началом, з пізнішою пропозицією нового гібридного різновиду.

У нашій статті вперше визначено на тлі субжанрової динаміки специфіку зрілої форми вираження мешапу в українській літературі на прикладі повісті О. Деканя (та І. Нечуя-Левицького) "Кайдашева сім'я vs зомбі". Ключовими при цьому є виявлення своєрідності опрацювання О. Деканем моделі "трансформування класичного твору" і відходу від цієї матриці в субжанровому контексті, а також відображення в цьому творі оновленої на початку ХХІ ст. фентезійної парадигми. Специфіка побудови пропонованої розвідки зумовлює пріоритет у ній компаративного методу дослідження, причому в його генетико-контактній і типологічній площинах.

Креативне переосмислення О. Деканем моделі класичного мешапу показове і свідчить про неординарність реалізації західної художньої матриці в українському зрілому субжанрі 2020 рр. Взаємодія в повісті “Кайдашева сім’я vs зомбі” послідовно розташованих сюжетно-образних блоків, де матриця витримана і де класичний сюжет І. Нечуя-Левицького залишений позаду, може розглядатися як гібридизація зрілої мешап-форми в переході від мешапу як субжанрової техніки до мешапу-прийому. Стратегія мешап-опрацювання О. Деканя є органічною світовому досвіду субжанру і, попри недоліки тексту, засвідчує оригінальну спробу письменника відійти від канонізованої схеми. “Кайдашева сім’я vs зомбі” відображає основні параметри оновленої на початку ХХІ ст. фентезійної парадигми. Подальше компаративне вивчення еволюції національних варіантів мешап-прози є перспективним, оскільки дозволить глибше зрозуміти і логіку національних рецепцій субжанру, і його трансформацію в цілому, включаючи інерційні явища (зокрема серіальні).

**Ключові слова:** мешап-проза, субжанр, формула, гібрид, рецепція, новаторство.

**Gurduz, A.** (2025). Modifications of Western Matrices in Mature Mashup-Prose of Ukraine. *Children's literature: interdisciplinary discourse*, 2 (1), 84 – 97.

**Received:** Mart 23, 2025; **Accepted:** June 07, 2025.